

Zločin iz mržnje kroz Krivični zakonik i međunarodne propise, te domaću i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava

Ljuba Slijepčević, rukovodilac Regionalnog centra Pravosudne akademije u Novom Sadu

Uvod

Pojam zločina iz mržnje, odnosno zločina koji su motivisani predrasudama usmerenim prema pojedincu koji dolazi iz određene zajednice, vezuje se za borbu za prava, slobode i jednakost intenzivno je počeo da se upotrebljava širom sveta počev od 1990. godine, kada je u američkom Kongresu usvojen „The Hate Crime Statistics Act“. Tokom devedesetih godina broj nasilnih krivičnih dela u međurasnim, međuetničkim sukobima, kao i pojave paljenja crkava, verskih i sakralnih objekata, bio je u porastu u čitavoj SAD-u. Kulminacija talasa mržnje prema drugačijem rezultirala je u brutalnim ubistvima tokom 1998. godine - James Byrd Juniora i Matthew Shepada. Ubistva ove dvojice osoba podstaknuta su njihovom seksualnom opredeljenošću i rasnom pripadnosti. Tokom suđenja optuženima za ubistvo Matthew Shepada kao motiv ovog djela prikazana je mržnja prema LGBT osobama, dok u slučaju ubistva James Byrda motiv bila rasna mržnja.

Ovi događaji inicirali su donošenje nacrtu zakona kojim bi se povelu ozbiljnija borba protiv zločina iz mržnje. Iako je nacrt zakona bio podnesen i predložen Kongresu još 2001. godine, tek je 2009. usvojen kao zakon koji je dobio naziv „The Matthew Shepard and James Byrd Jr. Hate Crimes Prevention Act“. Zakon obezbeđuje da žrtve ovih zločina dobiju poseban status, status federalne zaštite, uvode se veća ovlašćenja federalnim organima da se uključe u preduzimanje istražnih radnji, kada postoji sumnja da je izvršen zločin iz mržnje.

Zločin iz mržnje može biti bilo koje krivično delo ali ono što ga razlikuje od ostalih krivičnih dela što je izvršilac motivisan mržnjom prema grupi kojoj oštećeni pripada. Zločin iz mržnje podrazumeva primenjivanje različitih oblika nasilja prema žrtvama koje su odabrane po kriterijumu rasne, nacionalne, etničke i verske pripadnosti, ili na osnovu seksualnog opredeljenja, kojim kriterijumima se može pridodati još i invalidnost i umanjene intelektualne sposobnosti žrtve. Radnja izvršenja zločina iz mržnje, usmerena je na kategoriju etničkih grupa, nacionalnih manjina, imigranata, pripadnika manjinskih grupa, osoba sa drugačijim religijskim uvjerenjima, kao i osoba sa drugačijom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom koje predstavljaju žrtve predrasuda.

Druga bitna stavka kod zločina iz mržnje jeste odnos izvršilaca i žrtava nad kojim je izvršen zločin iz mržnje. Više nego kod drugih delikata, ličnost i individualne karakteristike žrtve su od sekundarnog značaja, pa tako izvršilac žrtvu u veoma malom broju slučajeva poznaje, pri čemu ga za izvršenje delikta opredeljuje visok stepen sigurnosti da žrtva pripada društvenoj grupi prema kojoj gaji negativna osećanja. Još jedna opšteprihvaćena karakteristika izvršilaca zločina iz mržnje je da biraju žrtve koje zapravo ne poznaju ili ih poznaju veoma površno, što inače nije karakteristično za kriminalitet uopšte.

Navedeni podatak govori u prilog tvrdnji da su zločini iz mržnje posebno opasni jer žrtve ne mogu da preduzmu uobičajene mere predstrožnosti kako bi se zaštitile. U slučaju ubistva Matthew Shepada

izvršioци nisu prije zločina poznavali žrtvu. Krivično delo, ukoliko je motivisano mržnjom prema nekome samo zato što je drugačiji, predstavlja zločin iz mržnje. Iako je ovo delo novina u našem (Republike Srbije)krivičnom zakonodavstvu, ne predstavlja novu pojavu i u društvu.

Važno je naglasiti da ovi zločini nisu prouzrokovani ponašanjem žrtve, već njenim osobinama koje su urođene. Te osobine, odnosno lična svojstva, najčešće su etnička ili nacionalna pripadnost, boja kože, vera, pol, seksualna orijentacija, rodni identitet, društveni položaj, imovinsko stanje itd.

Uglavnom se kao posledica netolerancije i mržnje javljaju psihičko i fizičko nasilje. Zadatak državnih institucija, ali i društva, je ste da podstiču toleranciju, da se bore protiv stereotipa i predrasuda koje ga čine drugačijim od ostalih i time spreče pojavu zločina iz mržnje.

Prva presuda zbog zločina iz mržnje doneta u Republici Srbiji je presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu, koja je postala pravnosnažna 2. novembra 2018. godine,.

Prva presuda ESLJP protiv Republike Srbije zbog zločina iz mržnje je Života Milanović protiv Srbije¹ koji je bio član Hare Krišna verske zajednice u Srbiji. Sudsko veće naložilo je državi Srbiji da isplati Životi Milanoviću 10.000 evra na ime nematerijalne štete i još 1.200 evra za troškove suđenja.

Sve zemlje dostavljaju godišnje Izveštaje o stanju u vezi sa postupcima za zločine iz mržnje Kancelariji za demokratske institucije I ljudska prava ODIHR Organizacije za evropsku bezbednost I saradnju OEBS-ODIHR²

Zločin iz mržnje u domaćem zakonodavstvu s osvrtom na Krivični zakonik

Krivična dela iz mržnje su u krivičnom pravu krivična dela u kojima učinilac napada žrtvu zbog njene stvarne ili pretpostavljene pripadnosti određenoj društvenoj grupi. Žrtve krivičnih dela iz mržnje su obično predmet napada zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.

To mogu biti veoma različita krivična dela.

Ustavni osnov za uvođenje zločina iz mržnje u Krivični zakonik³ sadržan je u članu 43. stav 4. kao i u članu 49. Ustava⁴, kojima je propisana sloboda misli, savesti i veroispovesti i zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje.

Zločin iz mržnje je uvek usmeren na ranjive grupe i negativno utiče ne samo na lice koje je žrtva zločina, već i na sve članove grupe kojoj to lice pripada. Zločin iz mržnje ugrožava osnovno ustavno načelo načelo jednakosti.

¹ ESLJP br 44614/07 od 14. 12.2010.

² <http://hatecrime.osce.org/>

³ ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)

⁴ Ustav Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006)

U decembru 2012. godine, zločin iz mržnje je uveden kao posebna, otežavajuća okolnost u odmeravanju kazne za dela učinjena iz mržnje na osnovu rase, veroispovesti, nacionalne i etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, a 1.1.2013. počeo da se primenjuje. Važno je naglasiti da ovi zločini nisu prouzrokovani ponašanjem žrtve, već njenim osobinama koje su urođene. Lična svojstva koja pobuđuju mržnju, zbog kojih se neko krivično delo vrši i koja zbog toga predstavljaju obaveznu otežavajuću okolnost, nabrojana su u članu 54a Krivičnog zakonika. Za odredbu iz člana 54a je bitno to da je mržnja obavezna, a ne fakultativna otežavajuća okolnost.

Krivična dela iz mržnje su u krivičnom pravu krivična dela u kojima učinilac napada žrtvu zbog njene stvarne ili pretpostavljene pripadnosti određenoj društvenoj grupi. Žrtve krivičnih dela iz mržnje su obično predmet napada zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.

To mogu biti veoma različita krivična dela u koja se mogu ubrojati npr: telesne povrede, oštećenja stvari, zlostavljanje i mučenje, uvrede, ubistva, oštećenje tuđe stvari, nasilje u porodici (napr. roditelji maltretiraju dete zbog seksualne orijentacije) itd.

Mržnja kao jedan primer niske pobude je i ranije bila okolnost koju je sud mogao uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne. U presudi Vrhovnog suda Srbije (Kž. 2105/57) je naznačeno da se pod niskim pobudama podrazumevaju svi oni motivi koji nisu dostojni čoveka i koji se ne slažu sa usvojenim moralnim shvatanjima društva. To su: mržnja, zavist, pakost, pohlepa, zloba, netrpeljivost i sl.

Za odredbu iz člana 54a je bitno to da je mržnja obavezna, a ne fakultativna otežavajuća okolnost.

Republičko javno tužilaštvo u saradnji sa Misijom OEBS u Srbiji izradilo "Smernice za krivično gonjenje zločina iz mržnje", "da bi se javnim tužiocima ukazalo na značaj normiranja zločina iz mržnje, kao i na njihovu dužnost da sprovedu efikasnu istragu u otkrivanju i krivičnom gonjenju učinilaca ovih krivičnih dela, u skladu sa međunarodnim standardima".

Važno je naglasiti da ovi zločini nisu prouzrokovani ponašanjem žrtve, već njenim osobinama koje su urođene. Lična svojstva koja pobuđuju mržnju, zbog kojih se neko krivično delo vrši i koja zbog toga predstavljaju obaveznu otežavajuću okolnost uglavnom su nabrojana u nacionalnim zakonodavstvima taksativno.

Izvršenje zločina iz mržnje ne zahteva da izvršilac oseća mržnju prema žrtvi. Ono zahteva da je izvršilac motivisan netolerancijom, predrasudama ili opštom zlomnamerom prema određenoj društvenoj grupi, prema pojedinačnom pripadniku ove grupe ili prema njihovoj imovini.

Sudska praksa

Prva presuda zbog zločina iz mržnje doneta u Republici Srbiji je presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu, broj 7 K. br.1435/18 od 17. oktobra 2018. godine. Presuda je postala

pravosnažna 2. novembra 2018. godine. Motiv mržnje uzet u obzir prilikom odmeravanja kazne, odnosi se na slučaj oca koji je vršio nasilje prema sinu i supruzi zbog predrasuda prema gej populaciji (LGBT) kojoj pripada i njegov sin.

Na osnovu optužnog predloga Prvog osnovnog tužilaštva u Beogradu, koje je uspelo da dokaže pred sudom da je krivično delo izvršeno iz mržnje i predrasuda prema LGBT osobama, otac nasilnik je osuđen na uslovnu kaznu zatvora od godinu dana sa rokom provere od tri godine.

Istom presudom izrečena mu je i zabrana prilaska žrtvama, sinu i supruzi. Tužilaštvo je dokazalo da je navedeno krivično delo optuženi izvršio iz mržnje prema svom sinu zbog njegove seksualne orijentacije, te da je nasilje koje je preduzimaao prema sinu i supruzi učinjeno iz predrasuda i mržnje prema grupi kojoj njegov sin pripada. Ovim stavom tužilaštvo je iskazalo da je kod normiranja zločina izmržnje i primene člana 54a Krivičnog zakonika izražena i preventivna uloga, a ne samo strože kažnjavanje.

Javni tužilac treba da prikupi i u optužnom aktu predloži sve dokaze na osnovu kojih se utvrđuje da je krivično delo učinjeno iz mržnje, dok sudovi prilikom odmeravanje kazne u ovakvim slučajevima, pored okolnosti iz člana 54. Krivičnog zakonika, mržnju kao pobudu za izvršenje krivičnog dela treba obavezno da cene kao otežavajuću okolnost.

Međunarodni propisi koji regulišu zločin iz mržnje

Republika Srbija je ratifikovala osam od devet osnovnih međunarodnih ugovora UN u oblasti zaštite ljudskih prava:

- Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima;
- Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije;
- Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena;
- Konvencije o pravima deteta;
- Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom
- Međunarodne konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka
- Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka

Takođe je potpisala i Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, ali istu nije ratifikovala.

Takođe, Republika Srbija je ratifikovala 33 konvencije Saveta Evrope uključujući i Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja.

Zajednička akcija 96/443/JHA - vezano uz aktivnosti u borbi protiv rasizma i ksenofobije, usvojen je od strane Saveta Evrope 15.jula 1996.godine ⁵

Ovim dokumentom predviđeno je rasističko i ksenofobično ponašanje kao radnja koja treba da predstavlja krivično delo u svim zemljama članicama. Cilj donošenja zajedničke akcije jeste da se spreči praksa izbegavanja krivičnog gonjenja i procesuiranja izvršilaca krivičnih dela iz domena rasizma i ksenofobije.

Globalni instrument pored već nabrojanih su i:

Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima i slobodama⁶

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ⁷

U članu 20, stav 2., Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji utvrđuje da će države članice zakonom zabraniti „svako zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima - obavezuje države članice da Ustavima i zakonima obezbede i poštuju prava i slobode utemeljene ovim paktom. Posebno važna odredba nalazi se u članu 20.2 gde svako pozivanje na nacionalnu, rasnu ili versku mržnju koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje treba biti zabranjeno zakonom.

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije⁸ je međunarodno-pravni instrument o ljudskim pravima obavezujućeg karaktera koji se zasniva na principima dostojanstva i jednakosti svih ljudi. Konvencijom se države članice obavezuju da zabrane i ukinu rasnu diskriminaciju u svim njenim oblicima i da garantuju pravo svakome na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju, nacionalno ili etničko poreklo naročito u pogledu uživanja građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Izraz "rasna diskriminacija" odnosi se na svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu i

⁵ 96/443/JHA: Joint Action of 15 July 1996 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, concerning action to combat racism and xenophobia

⁶ Usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 (III) od 10. decembra 1948. godine

⁷ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Usvojen Rezolucijom 2200A (XXI) Generalne skupštine 16. decembra 1966. godine Stupio na snagu 23. . (stupio na snagu 23. marta 1976.) SFRJ je ratifikovala Pakt zakonom od 30. januara 1971. godine („Službeni list SFRJ“, br. 7/1971). Uz Pakt su usvojena i dva protokola i to: Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji je stupio na snagu 23. marta 1976. godine i Drugi opcionu protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji je stupio na snagu 11. jula 1991. godine. Saveza Republika Jugoslavija je oba protokola ratifikovala 2001. godine (“Službeni list SRJ“- Međunarodni ugovori , br. 4/2001

⁸ Usvojena i otvorena za potpis i ratifikaciju Rezolucijom Generalne skupštine 2106 A (XX) od 21. decembra 1965.

STUPANJE NA SNAGU: 4. januara 1969. u skladu sa članom 19

koje ima za cilj ili za rezultat da naruši ili da ugrozi priznavanje, uživanje ili vršenje, podjednakim uslovima, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, privrednoj, socijalnoj, kulturnoj ili bilo kojoj drugoj oblasti javnog života. - član 4a Konvencije obavezuje da se, između ostalog, uvrsti u krivično delo i svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva dela nasilja, ili izazivanja na takva nasilja, uperenih protiv svake rase ili svake grupe osoba druge boje ili drugog etničkog porekla, kao i pružanje pomoći rasističkim aktivnostima, podrazumevajući tu i njihovo finansiranje.

Okvirna odluka o borbi protiv rasizma i ksenofobije (o borbi protiv određenih oblika i izraza rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava), 28. novembar 2008. U Okvirnoj odluci definisan je zajednički krivičnopравни pristup u odnosu na dve vrste krivičnih dela koja su obično poznata kao govor mržnje utemeljen na rasizmu i ksenofobiji i zločin iz mržnje. U ovoj odluci između ostalog navedeno je da dela motivisana rasizmom i ksenofobijom moraju biti krivična dela u zakonodavstvima država sa efektivnim kaznama koje se kreću od 1 godine do 3 godine zatvora. Iako se odlukom ne obuhvataju određene kategorije kao što je antisemitizam, seksualna opredeljenost i invalidnost, države u skladu sa zabranom diskriminacije i Evropskom konvencijom i Poveljom EU, proširuju definicije zločina iz mržnje kojim su obuhvaćene i ove zaštićene kategorije.

Preporuke i smernice evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI)

“Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije Saveta Evrope osnovana je 22. marta 1994. godine, s ciljem suzbijanja rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije koji ugrožavaju ljudska prava i demokratske vrednosti u Evropi. Analizirajući stanje u državama članicama Saveta Evrope, ECRI donosi preporuke kojima je cilj revizija zakonodavstva članica, te njihove politike i drugih mera za borbu protiv rasizma. Osim analize stanja u državama članicama putem periodičnih izvještaja koje su države dužne podneti ECRI-ju, ova organizacija donosi opšte preporuke koje se odnose na različite pojave rasizma i primere netolerancije, kao što su opšte preporuke o diskriminaciji Roma i Muslimana, širenju rasističkih sadržaja putem Interneta, saveti za zakonodavna tela država članica, preporuka o "govoru mržnje" o kojoj je već bilo reči, itd. Preporuke, naravno, nisu obavezujuće, ali se u državama članicama ozbiljno razmatraju i uglavnom sprovode u delo.

Opšta preporuka br 1⁹ koja se tiče opšte politike, na međunarodnom planu, teži se da se efikasno pomogne državama članicama u borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije, predlažući konkretne i specifične mere I preporučuje vladama država članica sledeće:

⁹ PREPORUKA O GENERALSNOJ POLITICI BR 1: BORBA PROTIV RASIZMA, KSENOFOBIJE, ANTISEMITIZMA I NETOLERANCIJE (Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije 4. oktobar 1996.)

da se postaraju da nacionalni pravni poredak na visokom nivou, na primer u ustavu ili osnovnom zakonu, garantuje obavezu države na jednak postupak prema svim osobama i na borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije.

Tako na primer Opšta preporuka 2.¹⁰ savetuje članicama da uspostave specijalizovana tela za borbu protiv rasizma i diskriminacije na državnom nivou. Takva tela za sada imaju Belgija, Danska, Finska, Mađarska, Holandija, Norveška, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija. Ta tela su parlamentarni odbori, vladini uredi, ombudsmani, komisije, parlamentarni poverenici, koji se na državnom nivou bave monitoringom i sprečavanjem diskriminacije, pomaganjem žrtvama diskriminacije, nadgledanjem sprovođenja nacionalnih zakona, te borbom protiv predrasuda putem edukativnih mera i medija¹¹

Takođe preporuka 7. iz decembra 2002. o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i diskriminacije daje smernice državama članicama koje uopšte nemaju, ili imaju manjkave zakone za borbu protiv rasizma¹². Daju se definicije rasizma, direktne i indirektno diskriminacije, te predloge promena ustava, građanskog i upravnog prava i krivičnog zakona. Kao najvažnije odredbe krivičnog zakona preporuka spominje: zabranu javnog pozivanja na mržnju, nasilje i diskriminaciju, te pretnje; javno podržavanje ideologija o superiornosti, odnosno inferiornosti na osnovu rase, jezika, boje kože, religije, nacionalnosti ili etničkog porekla; javno negiranje, omalovažavanje, opravdavanje genocida, zločina protiv čovečnosti, te ratnih zločina; javno distribuiranje svih vrsta rasističkog materijala; rasističke grupe, te rasnu diskriminaciju prilikom obavljanja javne dužnosti ili na poslu -ECRI General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, Strasbourg, February 2003).”

Izveštaji i Mišljenja Agencije Evropske unije za fundamentalna prava (FRA) daju značajan doprinos na suzbijanju i praćenju zločina iz mržnje na području EU. U godišnjem izveštaju za 2012. godinu podcrtani su napori država da se obezbedi sudska zaštita žrtvama i kažnjavanje izvršilaca za krivična dela iz mržnje. Nadalje konstatovano je da su države članice konstantno radile na poboljšavanju definicije zločina iz mržnje i proširenju definicije zaštićenih osoba na koje se odnose nadela koja su motivisana mržnjom.

Međutim ono što je bitno naglasiti je činjenica da u većini nacionalnih zakonodavstava postoji vrednovanje mržnje prilikom odmeravanja kazne jer tradicionalno zakonodavstvo obavezuje sud da se bavi i motivacionim aspektima krivičnog dela.

¹⁰ PREPORUKA O GENERALNOJ POLITICI BR. 2: SPECIJALIZOVANA TELA NA NACIONALNOM NIVOU ZA BORBU PROTIV RASIZMA, KSENOFOBIE, ANTISEMITIZMA I NETOLERANCIJE (Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije 13. 06. 1997.)

¹¹ ECRI: Good Practices: Specialized bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, Strasbourg, April 1999).

¹² PREPORUKA BR. 7 ECRI-JA U POGLEDU OPŠTE POLITIKE O DRŽAVNIM ZAKONIMA ZA BORBU PROTIV RASIZMA I RASNE DISKRIMINACIJE USVOJENA 13.12.2002. GOD.I IZMJENJENA 07.12.2007. GOD.

U mišljenju Agencije Evropske unije za fundamentalna prava (FRA) na predloženi tekst Okvirne odluke o borbi protiv razisma i ksenofobije navodi se da su osobe na čitavom području EU žrtve zlostavljanja i nasilja samo zbog njihovog stvarnog ili pretpostavljenog porekla, ubeđenja, životnih izbora ili fizičkog izgleda. Postoji obaveza i dužnost svake države članice da zaštiti osnovna prava ovih osoba i da se izvršiocima ovih krivičnih dela procesuiraju pred nadležnim sudovima i da ove radnje ne prođu nekažnjeno. Smatra se da ove slučajeve, uz doživljeni strah i traumu kod žrtve, paralelno prati i kolektivni strah i traume unutar grupe iz koje potiče žrtva, te čak da je moguće da posledice više pogađaju grupu nego pojedinca. U izvještajima FRA identifikovane su kategorije oštećenih nad kojima se izvršavaju krivična dela zločina iz mržnje.

Evropska konvencija za ljudska prava (EKLJP) i Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)- „zločin iz mržnje“

Evropska konvencija za ljudska prava (EKLJP) ne spominje niti sadrži definiciju „zločina iz mržnje“. Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u svojoj praksi također ne definiše taj pojam. Evropski sud za ljudska prava u Strazburu postupao je u više predmeta koji su imali osnov zločine iz mržnje. Rezultat rada ovog suda u pogledu zločina iz mržnje jesu neki od standarda koje države moraju primjenjivati u njihovom procesuiranju.

Evropski sud nije formulisao sveobuhvatnu definiciju "zločin iz mržnje", već je ostavio otvorenom, ali ističe da je motivisanost predrasudama zapravo u pozadini zločina iz mržnje jer počinitelji koji zlostavljaju osobe zbog onoga što one jesu, ili čime se smatraju, prenose vrlo ponižavajuću poruku: ponajprije da žrtva nije pojedinac s vlastitom osobnošću, sposobnostima i iskustvima, nego bezličan član jedne karakteristične skupine. Takođe, nizom odluka Evropskog suda za ljudska prava ističe se da države imaju pozitivne obaveze iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda da istraže moguće pobude zločina. Ovaj sud je u nekoliko navrata isticao da krivična dela iz mržnje zahtevaju da sudska tela na njih daju odgovor koji je proporcionalan nanesenom zlu. Evropski sud za ljudska prava u Strazburu postupao je u više predmeta koji su imali osnov zločine iz mržnje. Rezultat rada ovog suda u pogledu zločina iz mržnje jesu neki od standarda koje države moraju primjenjivati u njihovom procesuiranju.

Evropski sud nije formulisao sveobuhvatnu definiciju već je ostavio otvorenom ali ističe da je motiviranost predrasudama zapravo u pozadini zločina iz mržnje jer počinitelji koji zlostavljaju osobe zbog onoga što one jesu, ili čime se smatraju, prenose vrlo ponižavajuću poruku: ponajprije da žrtva nije pojedinac s vlastitom osobnošću, sposobnostima i iskustvima, nego bezličan član jedne karakteristične skupine.

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava - Zločin iz mržnje

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu postupao je u više predmeta koji su imali osnov zločine iz mržnje. Rezultat rada ovog suda u pogledu zločina iz mržnje jesu neki od standarda koje države moraju primenjivati u njihovom procesuiranju.

S.L. protiv Austrije¹³

OPIS SLUČAJA

Podnosilac predstavke S.L. je u predstavi ESLJP naveo da je homoseksualac i da dok nije navršio 18 godina života nije mogao da se upusti u seksualnu vezu sa starijim partnerom, s obzirom da se plašio da bi takva veza njegovog partnera mogla da izloži krivičnom gonjenju. Naime, čl. 209. austrijskog Krivičnog zakonika bilo je propisano da će muškarac, koji je navršio 19 godina života, biti kažnjen zatvorskom kaznom ukoliko stupi u seksualne odnose sa osobom istog pola, koja je navršila 14, ali nije navršila 18 godina.

Austrijski Ustavni sud oglasio je ovaj član Krivičnog zakonika neustavnim 2002. godine, te je iste godine parlament odlučio da poništi ovu odredbu.

ODLUKA EVROPSKOG SUDA

a) ispunjenost procesnih pretpostavki

Podnosilac predstavke se pred ESLJP pozvao na kršenje čl. 8 u vezi sa čl. 14. EKLJP.

Sud je na početku razmatranja ovog slučaja konstatovao da iako je čl. 209. austrijskog Krivičnog zakonika poništen, to ne menja činjenicu da je podnosilac predstavke viktimiziran, da mu nadležni austrijski organi nisu pružili adekvatno obeštećenje, te da donete odluke i mere povoljne po podnosioca predstavke ipak neće umanjiti njegov položaj žrtve u ovom slučaju. Stoga je Sud procenio da je predstavka prihvatljiva, te da se po njoj može postupati.

b) meritum odluke

Član 14. u vezi sa čl. 8

Neopravdano propisivanje krivičnog dela u čl. 209. austrijskog Krivičnog zakonika.

Sud se pozvao na svoju praksu u odluci i ponovio da je seksualna orijentacija lično svojstvo koje može biti osnov diskriminacije u skladu sa čl. 14. EKLJP. Sud je, takođe, naveo da, kao i diskriminacija na osnovu pola, tako i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije mora biti zasnovana na naročito ozbiljnim razlozima da bi bila opravdana. U konkretnom slučaju, osim predrasude prema muškim homoseksualcima nema ni jednog objektivnog niti

¹³ predstavka br. 45330/99, presuda od 9.1.2003. godine

razumnog opravdanja za propisivanje zabrane mladim muškarcima od 14 do 18 godina da stupaju u seksualne veze sa starijim muškarcima, dok sa druge strane, mlade žene istog starosnog doba imaju pravo da stupaju u seksualne veze sa starijim ženama ili muškarcima, a da takva veza ne predstavlja krivično delo.

Sud je naglasio da je u evropskom zakonodavstvu sve veći konsenzus vezan za izjednačavanje godina života potrebnih za davanje saglasnosti za stupanje u seksualne odnose, bez obzira da li je u pitanju heteroseksualna ili homoseksualna veza.

Sud zaključuje da Vlada Austrije, tokom postupka, nije navela uverljive razloge koji bi opravdali održavanje na snazi čl. 209. Krivičnog zakonika, te da je stoga izvršena povreda čl. 14. u vezi sa čl. 8. EKLJP.

Prisilna sterilizacija Romkinja

V. C. protiv Slovačke ¹⁴

Podnositeljica zahtjeva romskog porekla u javnoj bolnici nakon rođenja drugog deteta 2000. sterilisana bez da je u potpunosti informisana ili dala suglasnost za taj zahvat. Potpisala je odobrenje dok je još imala trudove, ne shvativši što se pod time podrazumeva i da je taj zahvat ireverzibilan.

Osim toga, prethodno joj je rečeno da će, ako treći put zatrudni, umreti ili ona ili dete.

Kršenje člana 14. stoga treba uvek preispitati u vezi s povredom nekog drugog člana Konvencije.

Njezina neplodnost bila je razlog za razvod od supruga. Povreda člana 3 (Zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8 (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života)

Sud je zauzeo stav da je V. C. zbog sterilizacije i načina na koji je dobivena njezina suglasnost bila izložena strahu, anksioznosti i osjećaju manje vrednosti. Tokom duljeg perioda morala je pretrpeti fizičku i psihičku bol, posebno u odnosu na svog tadašnjeg supruga i romsku zajednicu. Nije, doduše, bilo dokaza da su je lekari namerno zlostavljali, no postupili su u najmanju ruku na način koji je predstavljaju grubo nepoštovanje njezina prava na samoodređenje i slobodu izbora kao pacijenta. Sterilizacija predstavlja povredu člana 3. Nadalje je ustanovljena povreda člana 8, jer nisu postojale zakonske mere kojima bi se posebno zaštitile Romkinje u situacijama poput one u kojoj se našla podnositeljica zahteva. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2004. godine uvedena je nova odredba u skladu s kojom se sterilizacija sme provesti tek 30 dana nakon pismenog zahteva. Postupati prema rasno

¹⁴ predstavka ESLJP br (18968/07) od 08.11.2011.

motivisanom nasilju i brutalnosti jednako, kao u predmetima koji nemaju rasne konotacije, značilo bi ne vidjeti specifičnu narav tih dela koja su naročito destruktivna u odnosu na temeljna ljudska prava i slobode. I u ovom predmetu Sud je našao da je došlo do povrede člana 3. i člana 8. Konvencije. Osim toga, nužno je da se dotična žena unapred informiše o alternativnim metodama kontracepcije, planiranju porodice i medicinskim posledicama.

Sabalić protiv Hrvatske ¹⁵

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je 14. Januara 2021. godine objavio presudu kojom je utvrdio da nadležna tela krivičnog progona nisu na odgovarajući i način odgovorila na prijavu podnositeljice gđe. Pavle Sabalić da je ista pretrpela fizički napad zbog svoje seksualne orijentacije. Ista je lezbejka. Sud je utvrdio da je povređeno pravo na zabranu mučenja i nečovečnog postupanja iz čl. 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljni sloboda (dalje: Konvencija) u njegovom procesnom delu zajedno sa zabranom diskriminacije iz čl. 14. Konvencije.

Predmet se odnosio na navode i prijavu gđe Sabalić da je napadnuta u noćnom klubu kad je odbila muškarca navodeći da ju isti ne zanima jer je ona lezbejka. Gđa Sabalić je tada od strane tog muškarca doživela fizički napad koji je i prijavila nadležnim vlastima, a koje po njezinoj oceni nisu reagirale na odgovarajući i učinkovit način kako bi zaštitile njezina ljudska prava. Počinitelj je kažnjen u prekršajnom postupku za remećenje javnog reda i mira s novčanom kaznom u iznosu od 300 kuna. Nakon toga, podnositeljica je nadležnom državnom odvjetništvu podnela krivičnu prijavu tvrdeći da je ona žrtva zločina iz mržnje, fizičkog napada i diskriminacije koja prijava je naknadno odbačena jer je utvrđeno da je počinitelj već osuđen u prekršajnom postupku za isto djelo. Nadležno državno odvjetništvo se u odbačaju krivične prijave pozvalo na tada važeću praksu Suda u pogledu dvostrukog suđenja i kažnjavanja, točnije na načelo *ne bis in idem*.

Odlučujući u ovom predmetu Sud je posebno istaknuo kako se domaće tela u procesuiranju ovog događaja nisu bavila elementima krivičnog dela počinjenog iz mržnje te da je kazna koja je izrečena počinitelju bila preblaga i neodgovarajuća. Prema mišljenju Suda nadležna tela trebala su sagledati sve te elemente umesto da odbiju krivičnu prijavu podnosioca zahteva primenom načela *ne bis in idem*. Međutim, domaće vlasti su nepotrebno dovele do situacije da se zbog pokretanja neučinkovitog prekršajnog postupka nisu mogle primeniti relevantne odredbe domaćeg krivičnog zakona o zločinu iz mržnje. Takvo postupanje nadležnih tela Sud je ocenio protivnim pozitivnoj obvezi države na temelju člana 3. Konvencije u vezi s članom 14. Konvencije, te je utvrdio povrede navedenih konvencijskih prava.

Ova presuda još nije konačna, a postat će ukoliko niti jedna stranka u roku od tri meseca od donošenja iste ne podnese zahtjev velikom veću Suda.

¹⁵ ESLJP br 50231/13 od 14. Januara 2021.

Presuda dostupna na sajtu

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-207360%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-207360%22]})

Ključne reči: Krivična dela iz mržnje su u krivičnom pravu krivična dela u kojima učinilac napada žrtvu zbog njene stvarne ili pretpostavljene pripadnosti određenoj društvenoj grupi. Žrtve krivičnih dela iz mržnje su obično predmet napada zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.

Čl 54 a krivičnog zakonika Evropska konvencija za ljudska prava (EKLJP) i Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)- „zločin iz mržnje “PREPORUKE I SMERNICE EVROPSKE KOMISIJE PROTIV RASIZMA I NETOLERANCIJE (ECRI)

Objavljeno u „Advokatska kancelarija“ 79. broj časopisa – mart 2021.

<https://profisistem.com/proizvodi/advokatska-kancelarija/>

Literatura:

1. www.osce.org
2. Training Against Hate Crimes for Law Enforcement (TAHCLE): Programme Description Publisher:
3. Organization for Security and Co-operation in Europe date:4 October 2012
4. <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime> data 20 Septeber 2018
5. www.humanrightsfirst.org
6. <https://www.osce.org/sr/node/221736?download=true> data 20 Septeber 2018
7. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-207360%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-207360%22]})